Antilliaans Dagblad Donderdag 29 november 2018

Een toneelgeschie

Uitgave van Sneeuwwitje door de Gebroeders Grimm.

Missionair parochietoneel in Savaneta

Na het vroegste toneel uit het eerste en tweede decennium van de 20e eeuw (*Antilliaans Dagblad* 2, 9 en 13 augustus 2018) werd het aanvankelijk wat stilletjes op theatraal terrein, tot begin jaren dertig zich het lokale parochietoneel ontwikkelde vanuit een missionerend perspectief, als middel om spelers en publiek door moralistische thematiek tot geloofsversterking te motiveren. Dit parochietoneel was populair van de jaren dertig tot vijftig, waarna het stilaan verdween. Er kunnen achtereenvolgens twee 'golven' van activiteit onderscheiden worden: de jaren dertig in Savaneta en de jaren vijftig in Santa Cruz, San Nicolas en Oranjestad. Met dit parochietoneel nam het toneelleven op Aruba vaste vorm aan, waarvan jongeren én volwassenen gezamenlijk deel uitmaakten.

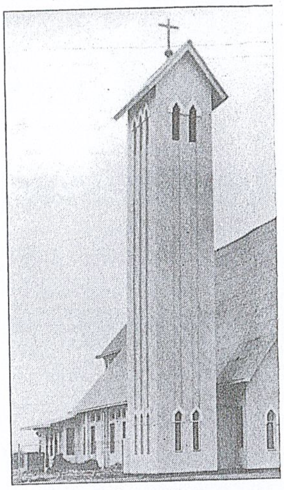

De kerk van Savaneta.

DOOR WIM RUTGERS

Opmerkelijk genoeg ontstond het vroege parochietoneel niet in Oranjestad, maar in de districten. Uit de parochie Santa Cruz, waar al sinds 1852 een kerkgebouw stond, ontstond in 1900 de parochie Savaneta, waaruit op haar beurt de parochie San Nicolas (1929) ontstond, aldus Johan Hartog in zijn geschiedenis van Aruba. Nagenoeg tegelijkertijd ontwikkelde zich het missieonderwijs in deze parochies. Rond deze parochies zou het eerste parochietoneel ontstaan.

Het missieonderwijs zorgde voor een goede basis voor de ontwikkeling van het parochietoneel waarbij aanvankelijk geestelijken als soeurs en frères en in later tijd ook leken een centrale rol zouden vervullen. Dit toneel werd weliswaar vooral door jongeren gebracht, maar ook volwassenen waren een niet weg te denken onderdeel ervan. De grenzen tussen kindertoneel, jeugdtoneel en toneel van en voor volwassenen waren in die ontwikkelingsfase nog vaag.

Hoewel het parochietoneel veelal door frères en soeurs geleid werd, vond dit buiten direct schoolverband plaats. Waar het dagelijkse onderwijs verplicht in het Nederlands was, ontwikkelde het parochietoneel zich meer en meer in het Papiaments.

Toen in 1961 de toneelgroep Mascaruba werd opgericht, sloten individuele acteurs van diverse toneelgroepen zich daarbij aan en verdween het parochietoneel.

Las Violetas in Savaneta

Het parochietoneel begon met vrouwelijke leerkrachten en een enthousiaste groep meisjes die toneel speelden in hun vrije tijd. In het begin van de jaren dertig ontwikkelde zich in Savaneta zo een eigen georganiseerd parochietoneel, onder leiding van Zr. Dorothea, Simeon de Cuba en Betsy de Kort. De groep speelde religieus-moraliserend, maar ook humoristisch toneel, gebracht in het Papiaments, Nederlands en Spaans.

Op initiatief van Zr. Dorothea ontstond Las Violetas in december 1932, toen het door Betsy de Kort geadapteerde 'E ciego di Betlehem' werd opgevoerd. Het kerststuk had zo veel succes dat meerdere voorstellingen volgden, niet alleen in de overdekte speelplaats van de school in Savaneta, maar ook in Teatro Gloria en Rialto te Oranjestad. Drie keer per jaar zouden Las Violetas vervolgens, voortbouwend op het beginsucces, toneelstukken presenteren op zondagmiddagen. De groep trad ook op bij officiële kerkelijke activiteiten, zoals het jubileum van een pastoor.

Om een idee te geven wat er gespeeld werd door de soeurs geef ik hier een klein fragmentje uit de inhoud van het eerste stuk. 'E ciego di Betlehem', niet over een blind meisje maar een jonge vrouw die niet kan praten, is een legende van de geboorte van het kerstkind. Anna is een jonge vrouw, dochter van arme herders.

„God, die Zijne schoonste bloemen met beschermende doornen omringt, had als eene haag geplant voor de lippen van het kind. Anna was stom. (...) Terwijl het gemoed van den veelprater gelijk is aan een ontkurkte fles, vervloog niets van de edele gevoelens en gedachten van Anna. Al de geur der heiligheid lag in den kelk van haar hart."

Waarschijnlijk is 'E ciego di Betlehem' een vertalende bewerking van het Nederlandse origineel 'De blinde van Bethlehem'. Het moet een populair verhaal zijn geweest dat ik ook tegenkwam in de vorm van twee reidansen: hoe zij Jezus vonden. Misschien is het in deze vorm ook wel door Las Violetas gebracht. Anna ontmoet Maria en Jozef in Bethlehem en zoekt in de nacht met haar broers het kind op dat geboren is.

„Zie, daar botten tussen de bladeren bloempjes uit, blanke bloempjes, trossen eenvoudige witte bloesems, zoals het herderinnetje er zo gaarne ziet. De Kerstroze was geschapen, en sinds dien tijd heeft de plant nooit verzuimd te bloeien bij de nadering van het geboortefeest des Zaligmakers. Verrukt over dit wonder, dat binnen de grenzen van haar erkenningsvermogen valt, bevend van liefde voor de beminnelijkheid van het Kindje, buigt Anna zich neer en kust de plaats, waar het Hart van den kleinen Jesus klopt, het Hart der liefde, dat als een schrijn de diamanten omsloten houdt uit het hart van het kind: de tranen, die zij stortte op de hand van Maria. En met dien kus springt uit hare borst een uitroep te voorschijn. 'Ik heb u lief!' klinkt het uit haren mond. Jesus heeft de lippen der stomme geopend. Het Woord Gods heeft het menselijk woord, de bloeme der ziel, geschonken aan het reine kind, dat Hem de bloemen van haar hart bood." (*De Maasbode*, 20 mei 1894).

Las Violetas hebben vooral van zich doen horen in de jaren 1935 tot 1955. Naast Simeon de Cuba en Betsy de Kort, waren er tal van andere actieve medewerkers, zoals Carmen de Kort, Marian Lopez (Bisslik), Betty Herrera (Bisslik), Mercedes Bisslik, Nana Thijsen, Olga de Kort, Pascualita Maduro, Eugenia (Juffrouw Nena) Vrolijk, Tila Schwengle, Petra Arends-de Kort, Pancracia Ras, Shon de Kort, Lika Arends (Winterdaal), Angelica Oduber (Arends), Luz Bisslik, Chris Schwengle en anderen (Programmaboekje 'Festival Internacional di Teatro Arubano' (Fita) 1990). Simeon de Cuba hield van alle activiteiten een archief bij dat echter in 1970 verloren is gegaan.

Repertoire

De groep bracht vooral kindertoneel, zoals onder meer 'Sneeuwwitje', 'Roodkapje', 'Albañiza', 'De tevreden wasvrouw', 'E capilla den mondi', 'Jopie als standbeeld' (in het Papiaments), 'Niño', 'E llanto di un angel' en folkloristisch werk.

Het blijkt moeilijk de gespeelde stukken te achterhalen, maar soms lukt het, zoals met de in Nederland populaire klucht 'Jopie als standbeeld', op Aruba gespeeld bij de plechtige schoolwijding in de parochie San Nicolas van de H. Teresitaschool. Daar werden de korte toneelstukjes 'De Kleine Rooker',

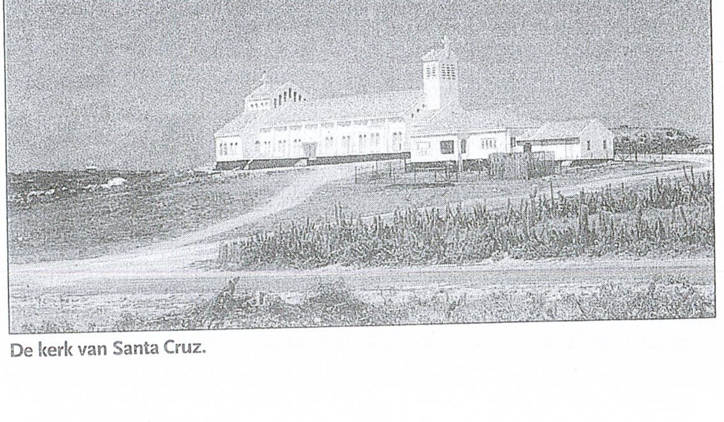

De kerk van Santa Cruz.

denis van Aruba (4)

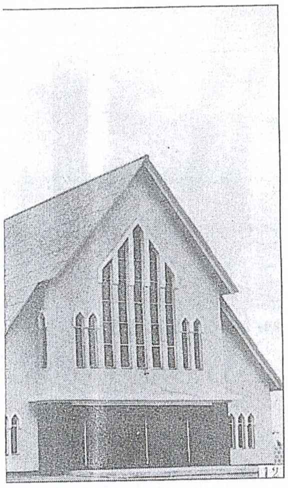

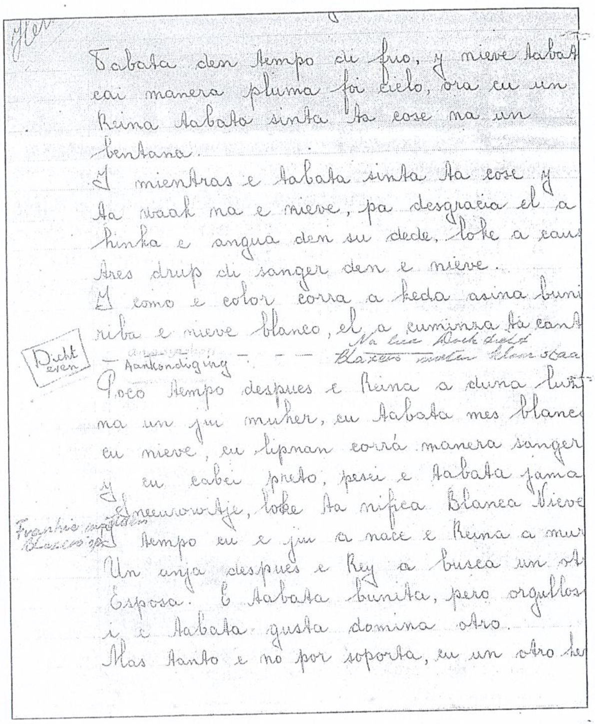
Tabata den tempo di frio, y nieve tabat[a] cai manera pluma for cielo, ora cu un Reina tabata sinta ta cose na un bentana.
Y mientras e tabata sinta ta cose y ta waak na e nieve, pa desgracia el a hinka e angua den su dede, loke a caus[a] tres drup di sanger den e nieve.
Y como e color corra a keda asina buni[ta] riba e nieve blanco, el a cuminza ta cant[a]
Dicht even — Aankondiging — — —
Poco tempo despues e Reina a duna luz na un yu muher, cu tabata mes blanco cu nieve, cu lipnan corrá manera sanger y cu cabei preto, pesei e tabata yama Sneeuwwitje, loke ta nifica Blanca Nieve
[illegible] tempo cu e yu a nace e Reina a mu[ri]
Un anja despues e Rey a busca un ot[ro] Esposa. E tabata bunita, pero orgullos[a] i e tabata gusta domina otro.
Mas tanto e no por soporta, cu un otro he[illegible]

Het schoolschrift van Nena en de eerste bladzijde van Sneeuwwitje.

'Poppenmoedertjes', 'Schoolpraatje', 'The little Marketwoman' en 'Jopie als standbeeld' vertoond, zonder evenwel bijzonderheden te vermelden. Ik veronderstel dat de klucht 'Jopie als standbeeld' hier wel in het Nederlands vertoond zal zijn, maar volgens de berichten brachten Las Violetas het - kennelijk bij een andere gelegenheid - in Papiamentse vertaling. Het blijft jammer genoeg gissen. Ook in later tijd zal het stuk nog verschillende keren worden opgevoerd op Bonaire en Curaçao.

De titels verraden het karakter van het gebrachte: missionerend-moraliserend, maar ook humoristisch toneel, gebracht - en dat ondanks de Spaanstalige naam van de jeugdgroep - nagenoeg uitsluitend in het Papiaments en Nederlands. Daarmee ging het Arubaanse Las Violetas in een tijd dat het Nederlands dominant werd geacht al heel vroeg een eigen veeltalige weg. Oorlogsomstandigheden waren de oorzaak van een onderbreking van activiteiten, maar betekenden uiteindelijk ook het einde van de groep. Het zevende Festival Internacional di Teatro Arubano (Fita) werd in 1990 terecht aan Las Violetas opgedragen: „Ta nan esfuerzo tin Aruba riba e ruta teatral cu ta circula nos mundo, estrechando lazonan cultural, harmonia y amistad." (Het is hun inzet geweest dat Aruba een theatergeschiedenis kent die de wereld rondgaat en de culturele, vriendschappelijke banden en harmonie versterkt).

Een geheimzinnig schrift

In de map 'Mascaruba' in de Collectie Ito Tromp van de afdeling Arubiana/Caribiana van de Biblioteca Nacional Arubano (BNA) bevindt zich een oud schoolschrift van Reinere Werleman met een geschreven tekst van het kinder-toneelstuk 'Sneeuwwitje'. Het was me niet mogelijk na te gaan hoe oud dat schrift was, elke datering ontbrak, maar het zou mogelijk zijn dat dit de tekst is van het door Las Violetas opgevoerde stuk. Op de voorkaft staat met potlood geschreven 'Nena'. Is het een te wilde veronderstelling dat dit Nena Wouters zou kunnen zijn, trouwe hulp van de pastoors op Savaneta? Dat maakt de veronderstelling aannemelijk dat bij wijze van unieke uitzondering een tekst van Las Violetas in deze vorm bewaard gebleven is. Met dit document krijgen we een idee over de aard van het door Las Violetas gespeelde toneelwerk.

De met de hand geschreven Papiamentstalige tekst van 'Sneeuwwitje' bevat elf pagina's, het betrof dus een kort stuk, maar wel in vier bedrijven. We moeten ons dus niet laten leiden door de Nederlandstalige titel, want het hele stuk was in het Papiaments. Het zou wel eens het oudste bewaard gebleven Papiamentstalige toneelstukje kunnen zijn waarover we beschikken.

Het stuk kent een verteller, die het bekende verhaal van het sprookje volgt, waarbij de prozatekst wordt onderbroken door liederen die evenwel niet zijn opgenomen in het handschrift. Het stuk is eigenlijk meer een vertelling waarbij bepaalde scènes door de spelers worden uitgebeeld in mimevorm.

Regieaanwijzingen over decor, licht en enscenering zijn in het script met potlood in het Nederlands bijgeschreven. Het stuk is licht aangepast aan de Arubaanse situatie: er is sprake van een cunukera, de mondi et cetera. Het stuk is bovendien enigszins aangepast aan een voorstelling van en voor kinderen. Zo is bijvoorbeeld het slot doorgeschrapt waar in de tekst de koningin stiefmoeder uiteindelijk van woede sterft op het toneel.

Je zou je kunnen afvragen of dit niet een beetje veel aandacht is voor zo'n eenvoudig stuk, maar de uniciteit ervan verschaft de tekst belang. De tekst geeft een helder beeld van wát en hóe Las Violetas in de jaren dertig in het hoogtij van het Nederlandstalige onderwijs de kinderen in hun vrije tijd leerzaam ontspanning boden in het Papiaments. De groep voerde vaak de bekende Europese sprookjes op in lokale adaptatie. Pas ná de Tweede Wereldoorlog zouden deze Europese sprookjes vervangen worden door de Afrikaans-Caribische spinverhalen over Compa Nanzi.

Drie belangrijke vrouwen

Een van de centrale personen van Las Violetas was Pancracia Ras, die sinds 1934 huishoudster was op de pastorie. Veertig jaar lang diende ze onder tien pastoors en was ze kosteres van de Heilig Hart-kerk van Savaneta. Voor de bevolking van Savaneta ontplooide Pancracia Ras veel activiteiten op het terrein van cultuur en ontspanning. Ze gaf ook leiding aan de meisjesgroep, Las Violetas, die met hun toneeluitvoeringen en feestavonden met dans en zang veel hebben bijgedragen tot de culturele vorming en ontspanning van de bevolking. Tijdens een feestelijke bijeenkomst ter gelegenheid van het veertigjarig jubileum van Pancracia Ras en Nena Wouters op 1 september 1974 werd de drieakter 'E señora nervioso' door de jeugd van Savaneta opgevoerd, onder leiding van Exaltacion de Kort, waarmee men hoopte het toneelleven op Savaneta nieuw leven in te blazen. De acteurs waren Veronica Arends, Herla Oduber, Sierra Arends, Helena Wernet, Tila Schwengle, Angelica Oduber, Anna de Cuba, Aura de Cuba y Francisca Schwengle. (Adolf (Dufi) Kock: 'Historia di Savaneta')

Een andere centrale persoon van Las Violetas was onderwijzeres Betsy de Kort. Op cultureel en sociaal terrein betekende ze veel voor Savaneta en Aruba, als oprichtster van de toneelgroep Las Violetas. Ze vertaalde zelf toneelstukken, terwijl ze eveneens zelf regisseerde. Met haar eerste toneelstuk dat ze te Savaneta opvoerde, 'E Ciego di Betlehem', was de gezaghebber was zo ingenomen dat hij Betsy de Kort uitnodigde om een uitvoering te komen geven in Oranjestad, in Theater Gloria en Rialto. „Juffrouw Bets heeft goed gezaaid en het Arubaanse volk heeft de vruchten van haar werk geplukt. Zij is een voorbeeld van een toegewijd leven voor onze jeugd in het bijzonder. Sociaal bewogen, onvermoeibaar en ieder ogenblik bereid om te helpen en degenen, die bij haar aanklopten om hulp steunde zij ook. Aruba mag trots zijn op juffrouw Bets."

Een derde actieve participant in de toneelwereld was de onderwijzeres Nena Vrolijk, die in 1937 in de meisjesgroep Las Violetas van Savaneta begonnen was met organisatorische activiteiten op toneelgebied. Ook later hield ze zich met toneel bezig, zoals Centro Apostolico Arubano, Grupo Artistico Arubano en Grupo Escenico Arubano. Nena Vrolijk is ook medeoprichter van Mascaruba in 1961 en Stichting Teatro Arubano in 1963. Ze vertaalde veel toneelstukken voor Mascaruba en was een bekende actrice in diverse stukken. Ze werd geëerd als Actrice di Aña 1972-1973.